

Номіна - Оміна

Майк Йогансен

Колись я знав одну бабусю, що сильно вразила мій чотириклясницький розум одним запитанням.

Вона запитувала: "чому оця штука зветься "ніж"; "н-і-ж". При чім тут "ен", "і" та "ж". Чому вона ця штука не зветься хоча б "Іван" або "канделябр".

По суті питання для мене й зараз невирішене. Я, що правда, розумію, як люди дійшли до таких слів як "торохкотіти, гупати, дзенькати і джерґотіти". Ці слова таки справді схожі на те, що вони собою означають. Я так само легко розумію, як це один дядько уживав одного редактора "тупою, жирною, самозакоханою свинею" і як одна тітка характеризувала одного критика як "підлого, холуйського, напівграмотного, шкідливого, їдовитого кретина" – бо ж насправді хоч критик той, хоч редактор дуже були схожі на свої словесні портрети.

Але я чисто відмовляюся розуміти, чому оце, приміром, "ніж" зветься "ножем" (особливо коли він з ворсмівського заліза*[1]), або чому, "хліб" зветься "хлібом", коли, може, його краще було б назвати "ячною мамалигою". Я згоден ще назвати його "вихліб" за відомою проповідкою: "як оженився, то дав йому тесть торб шість: на сіль і на висіль, на хліб і на вихліб, на пшоно і на випшоно".

Так само я не згоден розуміти, чому деякі стоси друкованого паперу взиваються "романами", а не, приміром, так: "халтурні-вправи-аби-швидше-одержати-гроші-й-старшим-догодити". Така назва була б, правда, трохи довша, зате ж видно було б до чого там діло. І як та сама бабуся, я смакую слова, обсмоктуючи кожен звук – і не знаю для чого саме в словах ті звуки. "Ніж, ножі, ножів, ніж" нагадує мені як гострять столові ножі один об один. У слові "ножик" "жик" клацає як жало в складного ножа, коли його складають. Коли двоє "на ножах", то я бачу як ці двоє міцно уперлися в землю на ногах, як їм загрожує від їхньої ворожнечі жах убийства, я ніби чую лицемірне "ох" сусідів, зацікавлених у кривавому видовищі.

У самому слові "ніж" я чую подекуди заперечення миру. Я чую в нім порівняння – те порівняння, що веде занедаленого і скривдженого до боротьби. Слово "ніж" – нічне, ніжне, нагостре слово.

Але я боюсь признаватися в цьому, бо це в нас зветься "формалізм". А формалізм одгонить для мене формаліном і формальдегідом – речами занадто хемічними й химерними для скромного поета. Я не хочу жити з такою страшною вивіскою, хоча, щоб сказати правду, люди живуть з куди химернішими вивісками.

На розі Пушкінської та Короленківської вулиць* є цілюрня, на якій написано великими літерами ДАМЕС. Зачудовані люди, жителі слобожанської столиці можуть думати про це слово двояко.

Або ж це дійсно прізвище самого цілюрника-стрижія, голера і кучермахера. В такому разі який нечуваний збіг. В одному слові висловлено і прізвище стрижія і тих,

кого він стриже – сказати по-латині – і стрижене і стриженді.

Або це просто дуже культурний, дуже освічений, дуже файний цілюрник. Усамперед він не хотів написати свою вивіску "мужицькою мовою". Він написав її по-руськи, знаючи, що по-руськи говорять усі нації світу – і французи, німці, англійці, українці – а по-українському говорять тільки "хахли".

Але на цьому інтернаціоналізмі не спинився героїчний кучермахер. Він ще вирішив прикрасити свою вивіску справжнім французьким словом. Із формули "Salon pour les dames" він узяв останнє слово і написав його ціле. Він тільки не встиг дізнатися, що "ес" укінці такого слова не читається. І от він ураз завоював серце дам. Дами ж – це істоти настільки надзвичайні і впливові, що вимагають від нас особного екскурсу.

Передусім: що таке є дама. Це дуже складне і дуже не просте поняття. На перший погляд можна було б подумати, що це та жінчина, яка вже не дівчина. Але це неслухно. Сорокалітня тітка, що зроду не виходила заміж, часто може бути названа дамою, хоча вона "дівчина".

З другого боку, дівчина може сказати в трамваї: "уступіть місце дамі" про себе саму. Отже очевидно, що таким способом не доколупаєшся до самої дамської суті. А тож я пропоную інше визначення:

"Та жива істота, що всі рурки, ступирі, вали, підойми, вельосипедні смоки, дула, кабелі, мачти, реї звиває "палками", а всі трибки, маховики, зубчатки, турбіни, динама й дизелі звиває "кольосиками", оця сама жива істота і є "дама"".

Для оцих-о прекрасних істот існує цілюрня **ДАМЕС**, для них імпортується пудра Коті, шовкові панчохи, парфуми й інші речі, без яких ніяк не можна обійтися.

Коли на вивісці в кучермахера фігурували його споживачки, то в щіткарів таким самим каламбуром вилазить на вивіску їхній матеріал. От щіткарна майстерня:

СВОЯ ПРАЦЯ І. ЩЕТИНА

Одразу мало хто догадається, що щетина це прізвище, а "і" це є Іван. Навпаки – кожен думає попереду, що чесні майстри беруть для щіток свою власну щетину, не шкодуючи власної своєї шкіри. Малюються жахливі середньовічні картини людської самопожертви й самовідданості на загальне добро. Одні люди оддають свою шкіру, щоб інші могли чистити свої штани. Мирний городянин згадує страшну самопожертву Вінкельєріда*, що схопив півдесятка ворожих списів, устроїв їх у себе і так, перетворивши себе на залізну щітку, зломив непохитну ворожу лаву.

Та глядач, здогадавшись, що це прізвище самого майстра, починав думати на інші теми. Щіткар має прізвище Щетина. Що ж значить? – що така давня в його родині ота щіткарська професія, чи навпаки, що таке недавнє оце його прізвище? Чи це так є що з самого прадідівського часу цей козацький рід визначався по щітковій лінії, чи це так, що самого майстра дражнили щетиною і це зробилося його прізвищем зовсім недавно?

Ленінградська фарб'ярня

А. Серий

"Учителю, навчися сам", – так кажуть до людей, що ніяк не відповідають своєму призначенню. "Серий", що має "ленінградську фарб'ярню" зостався сірий і себе

вичистити не спромігся. Нехай публіка розуміє, що оце таке його прізвище, але наскільки радше пішла б публіка в таку фарб'ярню. коли б її власник уживався б "блискучий" або "яскравий", або коли вже сірий, то щоб був хоча "сіро-буро-малиновий".

Тут уже нелегко знайти зв'язок mezi прізвищем і професією. Може й насправді сірий був той, хто вперше в тій родині зацікавився фарбами та чистотою. Можливо, що, почувши він від дівчини, "тікай, сірий, в тебе блохи є", розміркував добре – і віддав своє життя на яскраві фарби й блискучу чистоту.

А може він сірий, бо лєнінградську мав фарб'ярню. Може сіре небо лєнінградське, сірі хмари, сіре каміння так уплинули на нього, що й він сам бувши до того яким-небудь Зеленським. або Ротенбаумом, став тепер сірий.

Упаковщик

I. Речицький

Навпаки, глибокий філософічний зміст є в тому, що "упаковщик" має прізвище I. Речицький. І не тому, що книгу "Тарас Шевченко в світлі епохи" написав А. Річицький, і не тому, що в пам'яті споживача встає таємнича всесоюзна "Речиця"*.

Оця сама "РЕЧИЦЯ" мільйони разів повторена на мільйонах сірникових коробків – в мільйонів російських обивателів "мільйон терзаній".

Я уявляю собі, як професор Кит Китич Дураков, що його улюблений афоризм і досі zostався: "Росію погубілі", як цей К.К. Дураков бере в руки білоруський сірниковий коробок.

Професор Дураков уже читав про те, що малороси мають свою державу і свій язык, і так само глибокий біль уже пронизав його серце, чувши про те, що на Кавказі усі забалакали по-неправославному, але він якось завжди забував за білорусів. І от він, випадково крутячи в руках коробок сірникового, починає вдумливо читати сірникову легенду.

ФАБРЫКА "ДНЯПРО". РЭЧЫЦА

Благовидне обличчя професорове вкривлюється в прикру гримасу. Дняпро! Що ці інородці зробили з руського Дняпра?

Він перевертає коробок другим боком і довго силкується прочитати химерне слово "ДА ДЗЕСЯЦІГОДЬДЗЯ Б.С.С.Р."*. Він мусить признатися, що тут він уже нічого не розуміє. Впізнати в цьому слові "десять років" він не може, та й що йому ті десять років!

Зневірившись прочитати ці слова, він бездумно перевертає коробок назад сподом. Ввесь трусячись від огиди, він перечитує "Беларуські Дзяржауны Запалковы Трэст" і проминувши уже пережиту образу "Дняпро-Рэчыца" скочується до фіналу:

"Цана 1½ кап."

Це його убиває. Він блискавично відчув, що це **йому** ціна 1½ копійки, що це знушаються особисто з нього, професора К.К. Дуракова, і він умирає від апоплексичного удару. Приїхавши на місце смерті, лікарі констатують перевтому, перенапруження геніяльного мозку і нездатність пристосуватися до радянської

дійсності, але ніхто не догадається глянути на жовтенький коробочок з десятима сірниками в конвульсивній жмені небіжчика. Місто Речиця, що породило колись прадідів "упаковщика" Речицького, тепер убило професора К.К. Дуракова.

Але городянин не знає цього, ліниво проходячи під вивіскою І. Речицького. В його сонній уяві постають ріки, величезні ріки, засіяні мов чайками, білими пароплавами. Десятки тисяч грузчиків навантажують на пароплави РЕЧІ, несуть меблі, тягнуть скрині, волочать піаніно, гупають посуд і все те УПАКОВАНЕ. На полотні, на ряднах, що ними обшиті РЕЧІ, лінивий городянин читає адресу РЕЧИЦЯ. Городянин трошки струшується, лупає очима і швендяє далі. Він зрозумів вивіску і трохи навіть споріднився з нею. Він задумливо погладжує рукою бороду і він міркує, що час уже б тую бороду поголити.

"Щастя моє, - міркує городянин, - що я нічого не беру всерйоз. Інакше я не міг би зараз поголити своєї бороди.

Навколо мене, скрізь, люди виголошують, що беруться зробити для мене перуку, чи то парика, бо вони "перукарі" або "парикмахери". Можна б подумати, що ми переживаємо середньовіччя: усі навколо ходять у пудрованих перуках, не виключаючи солдатів і нічних вартових. У солдатів під перуками заводяться воші, а перукарі вдень і вночі працюють, щоб наставити перук на півмільйонове населення міста Лопансбурга*. Уже не вистачає кінських грив і собачих шкір. Доводиться робити перуки з конопель".

Але поголитися все ж таки треба. І от - химерний випадок - городянинові очі попадають на вивіску:

ПЕРУКАРНЯ

В.Е. Семенко

Як і всякий свідомий лопансбуржець, наш городянин достоту ознайомлений з історією українського футуризму і добре розуміє, що не про Михайла Семенка* іде мова на вивісці. Лопансбуржець прекрасно знає, що парикмахерський період у Семенковій творчості був давно, був дуже давно, коли ще він жив у Пітері і наслідував І. Северянінові*. Лопансбуржець так само знає, що коли двоє роблять те саме, це вже не те саме, і що перукарно-парфумерний період більше мав значіння в українській літературі, ніж у російській.

Отак згадує лопансбуржець про Семенка і раптом згадує розкішну чорну чуприну Семенкову. Одночасно він хапається за свою неголену бороду.

"Стрижіїв нам треба, а не перукарів тепер, - схаменувся лопансбуржець. - Ми вже скинули чуже волосся, а тепер пора стригти своє".

Але зчувшись, що вийшла фраза, яку може хтось взяти за якийсь афоризм, а може ще й зробити які висновки, лопансбуржець лякається. Щоб заспокоїти себе, він читає слово "Перукарня".

- "Перу" - папуги, розмаїті пера, перісті ландшафти, тропічна папороть, пережита культура, сонце пере хмари в блакитних ночвах неба.

- "Карня" - місце, де карають на горло, де кароокий чорнявий карагеоргій* сложить свою голову, де кракає крук, де ножиці карають переросле волосся, де бритва картає

бороди, де на столах дзеркальний карнавал шампунів, одеколонів, бріолінів і іншої парикмахерської аристократії. І копійки капають у касу за те, щоб п'ятнадцять хвилин бути маркізом де-Фікстуар*.

Примітки

Вперше цей текст було надруковано в харківському "Універсальному журналі" ("УЖ" № 8 (10), 1929), під заголовком "Nomina-Omina (Латинська рима)", ілюстрований фотографіями згадуваних у тексті вивісок. Назва тексту "Nomina-Omina" в перекладі з латини означає Імена-Ознаки.

... з ворсмівського заліза – тобто вироблений у Ворсмі. Ворсма – населений пункт у Нижегородській області Росії (до 1955 року село, а тепер місто). З XVIII століття Ворсма була центром металообробних кустарних промислів. В даний час в місті діє медикоінструментальний завод.

... Пушкінської та Короленківської вулиць – Пушкінська (колишня Німецька) та Короленка (колишня Миколаївська) – вулиці в історичному центрі Харкова.

... страшну самопожертву Вінкельріда... – Арнольд фон Вінкельрід або Ерні Вінкельрід – легендарний швейцарський народний герой, борець за незалежність від Габсбургів. В ході битви під Земпахом у 1386 році він прийняв на себе удар ворожих списів, чим забезпечив перемогу швейцарського війська над герцогом Леопольдом Австрійським. Для швейцарців Арнольд фон Вінкельрід став втіленням самопожертви в ім'я порятунку батьківщини. Однак історичність його особистості піддається сумніву.

Речиця – місто у Гомельській області Білорусі, де з початку XX сторіччя виробляють сірники.

ДА ДЗЕСЯЦІГОДЬДЗЯ Б.С.С.Р. – з білоруської – ДО ДЕСЯТИРІЧЧЯ Б.С.С.Р.

Лопансбург – жартівлива назва міста Харкова, що те найменування походить від річки Лопані, у котру в історичному центрі міста вливається річка Харків.

Михайло (Михайль) Васильович Семенко (1892-1937), поет доби "Розстріляного відродження", основоположник і теоретик українського футуризму, жертва сталінського терору.

... наслідував І. Северянінові. – Ігор Северянін (справжнє ім'я Ігор Васильович Лотарьов, 1887-1941), російський поет доби "Срібного віку".

... кароокий чорнявий карагеоргій... – Карагеоргій (Георгій Пётрович, 1762-1817) – лідер Першого сербського повстання проти Османської імперії, засновник династії Карагеоргієвичів. При народженні отримав ім'я Георгій, прізвище Карагеоргій (кара – турецькою "чорний") дістав через свою темну зовнішність і запальний характер, а також через острах до нього ворогів. Втім, він не був страчений османами, а був підступно вбитий земляками-сербами з конкуруючої партії.

... бути маркізом де-Фікстуар. – Фіксатуар – косметичний засіб (помада) для згладжування волосся і закріплення форми зачіски.